

דברי סיכום לפרק "אלו עובריז"

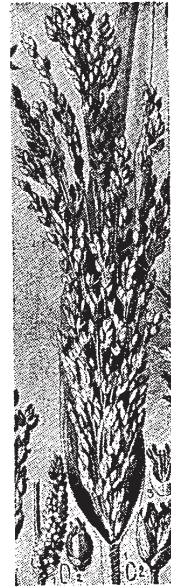
כאיסור חמץ החמירה התורה חומרה יתירה שלא זו כלבד שאסור כאכילה ועונשו כרת, אלא שנאמר אף להשהותו בכית כ"בל יראה" וכ"בל ימצא". על כן הוסיפו חכמים והחמירו הרבה בחמץ. משום כך אף הקפידו מאוד בחובת כיעור חמץ, שחייב אדם לדחות כל עסקיו כדי להתפנות ולקיים את מצוות הכיעור, אם אין הכיעור מבטל אדם מחובת מצות עשה חמורה או מפיקוח נפש.

בסיכומם של דברים לא רק חמץ גמור, שתפת ממש ונעשה כלהם (שהוא החמץ שהאובלו חיוב עליו כרת), אלא גם דברים אחרים נכנסים בגדר חמץ. ראשונה מביניהם היא תערובת חמץ, שעל פי מסקנת ההלכה נאסר החמץ ואוסר בכל שהוא כמו כן גם חמץ שנשרה בתוך דברים אחרים ונתן בהם מטעמו. ולא חמץ גמור כלבד, גם מחמצת שלא הגיעה לדרגה זו — אסורה וצריכה כיעור. כללו של דבר: כל שיש בו חמץ וניתן וראוי לאכילה — דינו כדיון חמץ. ומתי בטל החמץ מאיסורו כאשר הוא אינו ראוי עוד לאכילת אדם כלל. וכיון שחוששים לא רק לחמץ גמור אלא אף לכל הקרוב להחמץ החמירו חכמים מאוד בספקות חמץ, ועשו כמה גדרים וסייגים בלישת הבצק למצה ואף בדברים אחרים (כגון הפרשת חלה) והכל כדי שלא להביא לידי חשש חימוץ.

דגן וקטניות

(ביאורים לצמחים הנזכרים בדף לה/א)

דוחן

בויהויו של הדוחן נחלקו מפרשי התלמוד הראשונים וגם החוקרים החדשים. הויהויו המקובל הוא ה־ Panicum miliaceum ממשפחת הדגניים. צמח זה הוא עשב רב שנתי שגובהו 1.5–1 מטרים, ופרחיו ערוכים במכבדים גדולים. לגרגריו הקטנים משתמשים בדוחן בעיקר למספוא או לדייסות. קמח הדוחן לבדו אינו נעשה עיסת בצק כלל, אבל לעתים מערבים קמח דוחן בשאר מיני דגן כתוספת ללחם.

כלניתא

נראה כי הכלניתא היא גומא הפפירוס Cyperus papyrus ממשפחת הגמאים. זהו צמח עשבי רב שנתי בעל קנים זקופים וגבוהים (5–2 מטרים) המסתיימים בתפרחות גדולות דמות סוכך. הצמח גדל בביצות באיזורים שונים בארץ. קני השרש של הגומא שקועים כרגיל בתוך המים, ומהם גדלים בכל שנה קנים חדשים. הגומא שמש להכנת רפסודות וסירות קלות ומתוכו יצרו את נייר הפפירוס. ובקני השרש השתמשו לאכילה. בימינו רוב שמושו להכנת מחצלות.

”שבולת שועל” (שיפון?)
Avena sativa

שבולת שועל

ביחס לויהויה של שבולת שועל אין הסכמה בין המפרשים הראשונים, אף לא בין החוקרים האחרונים, ורבו הויהוים של שבולת השועל. רש”י ומפרשים רבים אחרים סבורים שהיא Avena sativa (הקרויה בימינו שבולת שועל). מאידך יש סבורים כי שבולת השועל היא מין שעורה, או שעורה תרבותית ממיין מיוחד Hordeum sativum ssp. distichum. צמח תרבותי גבוה, שמגדלים אותו אך מעט בזמננו, ומפני מתיקותם היתרה של גרגריו הוא משמש בעיקר לתעשיית שיכר. יש סבורים כי שבולת השועל היא מין שעורת בר, אולי Hordeum spontaneum שעורת בר נמוכה הגדלה בארץ ואשר מגרגריה אפשר להפיק קמח.

שיצניתא

לפי דברי הגאונים זהה השיצניתא עם קורמי דאגמא והכוונה היא כפי הנראה לצמח Glyceria fluitans ממשפחת הדגניים. צמח זה הוא עשב רב שנתי הצומח במקומות מוצפי מים. גובהו מגיע למטר, ואורך עליו לכ־10 ס”מ, גבעולו עסיסי וראוי למאכל אדם, אף כי כרגיל הוא משמש כמזון משוכה לבהמות. גרעיני צמח זה משמשים למאכל, בעיקר בצורת דייסה שהיתה מפורסמת בטעמה הטוב. במקומות רבים היה גם מסחר רציני בגרגריים אלה. כיון שצמח זה שייך לדגנים היה מקום לדון אם דינו לכל דבר כאחד ממיני הדגן (שיטת ר’ יוחנן בן נורי לענין המקץ ולענין חלה) או שאינו נחשב בין דגני הלחם.

שיפון

נחלקו ראשונים ואחרונים בויהויו של השיפון ויש דעות מרובות בדבר. לפי רש”י מדובר במין דגנים שאינו מין חטה או שעורה (Secale cereale) הגדל באירופה. יש סבורים שהוא מין חטת בר. ורבים סבורים כי שיפון הוא זה עם הצמח הקרוי בימינו שבולת שועל (Avena sativa) שהוא תבואת חורף גבוהה (120–100 ס”מ) שפרחיה ערוכים במכבד, בארץ מגדלים את הצמח בעיקר למאכל בהמה ורק בארצות אירופה הצפוניות הוא משמש גם למאכל אדם, שם אוכלים אותו כדיסה או מערבים את קמחו עם מיני דגן אחרים לאפיית לחם.